

**GEZONDHEIDSBEVORDERENDE ACTIVITEITEN OP
HET WERK IN NEDERLAND**

Korte samenvatting van het rapport

Fase 2: De factoren die een rol spelen bij de ontwikkeling en de uitvoering van de activiteiten

NIPG-publikatienummer
E 091

November 1991

R.W.M. Gründemann
E.C.M.P. Lourijsen

SAMENVATTING

In 1990 is een onderzoek gedaan naar de stand van zaken van gezondheidsbevorderende activiteiten op het werk, en de mate waarin sprake is van vernieuwing (de eerste fase van het project). Terwijl hierbij de nadruk lag op het 'wat' er aan ontwikkelingen plaats vindt, gaat het in de onderhavige tweede fase meer om het 'hoe' en 'waarom' van deze activiteiten. Het huidige onderzoek valt uiteen in drie onderdelen, namelijk: een post-enquête onder een kleine 1000 grote en middelgrote bedrijven; gesprekken met functionarissen van vier multi-nationale ondernemingen (de case-studies); en een workshop, waarbij de resultaten van de twee eerder genoemde activiteiten teruggekoppeld zijn naar de direct betrokkenen (overheid, sociale partners, en de benaderde bedrijven).

Het onderzoek maakt deel uit van het 4-jaren programma (1989-1992) van de Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden. Met het project - dat in zeven landen is uitgevoerd - wordt getracht zicht te krijgen op wat er in de verschillende lidstaten van de Europese Gemeenschap aan gezondheidsbevorderende activiteiten op de werkplek plaatsvindt en welke mechanismen van invloed zijn op het ontstaan ervan. De Europese Stichting hoopt met dit 4-jaren programma onder andere aansprekende activiteiten op te sporen zodat ervaringen verspreid kunnen worden in de (andere) EG-landen. Tevens hoopt ze de kennis wat betreft opzet en uitvoering van de activiteiten te vergroten.

De vragenlijst is verspreid onder circa 800 directeuren van bedrijven met meer dan 100 werknemers. Hiervan hebben ruim 200 personen de vragenlijst ingevuld teruggestuurd. De gegevens doen veronderstellen dat er in Nederland sprake is van een redelijke verspreiding van gezondheidsbevorderende activiteiten op het werk. Ook al is de respons van de bedrijven op de enquête niet erg hoog, en mag niet worden uitgesloten dat de bedrijven die de vragenlijst hebben teruggestuurd op relevante aspecten van de overige bedrijven verschillen, dan nog lijkt gezien de omvang van de gemelde activiteiten bovenstaande conclusie gehandhaafd te kunnen worden.

Met name activiteiten gericht op de veiligheid, de fysieke werkomgeving en de inhoud en organisatie van het werk komen relatief veel voor. Activiteiten gericht op het bevorderen van de gezondheid van werknemers in meer algemene zin daarentegen komen nog maar weinig voor op het werk. Wanneer onderscheid gemaakt wordt in op het werk en de werkomgeving gerichte activiteiten enerzijds en op het individu en zijn of haar gedrag gerichte activiteiten anderzijds, blijkt dat eerstgenoemde activiteiten hoger scoren dan laatstgenoemde. Van de door de bedrijven gemelde activiteiten (gemiddeld ruim 12) is ongeveer tweederde (7 à 8 activiteiten) gericht op het werk en de werkomgeving, en ongeveer éénderde (4 à 5 activiteiten) op de werknemer. Hier moet echter wel aan toegevoegd worden dat bij de op het werk en de werkomgeving gerichte activiteiten vooral de meer traditionele activiteiten hoog scoren, namelijk de activiteiten gericht op de veiligheid en aanpassingen van de fysieke werkomgeving.

Wanneer onderscheid gemaakt wordt naar activiteiten gericht op primaire en secundaire preventie, dan blijkt het merendeel van de activiteiten vooral primair gericht te zijn (8 à 9 activiteiten), en slechts een deel (3 à 4 activiteiten) meer secundair.

De gegevens van de case-studies bij de vier multi-nationale ondernemingen laten een vergelijkbaar beeld zien als het gaat om de aard van de activiteiten. Ook bij deze ondernemingen lijkt de aandacht tot op heden vooral gericht te zijn op de meer traditionele thema's in verband met gezondheid en veiligheid van werknemers, in casu veiligheid en aanpassingen van de fysieke werkomgeving, en in veel mindere mate op het verbeteren van de gezondheid van de werknemers in algemene zin. Wel vinden bij de in het onderzoek betrokken multi-nationale ondernemingen doorgaans wat meer activiteiten plaats. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat er bij de betrokken bedrijven sprake is van een meer structurele aandacht voor de gezondheid en veiligheid van de werkenden. Bij sommige ondernemingen is deze aandacht al van oudsher aanwezig en lijkt er sprake van een zekere traditie op dit gebied.

Wanneer de activiteiten in verband worden gebracht met de door de Europese Stichting onderscheiden criteria voor innovatie kan worden geconstateerd dat

waar het de praktijk van gezondheidsbevorderende activiteiten op het werk in Nederland betreft maar in beperkte mate sprake lijkt van innovatie. De resultaten van de eerste fase van het onderzoek lieten echter zien dat er in Nederland veel expertise aanwezig is ten aanzien van methoden en technieken met betrekking tot gezondheidsbevorderende activiteiten. Geconstateerd moet worden dat dit soort activiteiten slechts in beperkte mate is doorgedrongen tot de praktijk. Tegelijkertijd vormen gebrek aan kennis en deskundigheid een belangrijk knelpunt bij de ontwikkeling van activiteiten. In ieder geval lijkt extra aandacht voor de verspreiding van informatie over de bestaande kennis en deskundigheid van groot belang.

In de literatuur wordt verder de betrokkenheid van werknemers als een belangrijke voorwaarde genoemd voor het slagen van gezondheidsbevorderende activiteiten. Uit de gegevens van het onderzoek blijkt echter dat er maar in beperkte mate sprake is van een reële deelname van de werknemers aan de activiteiten, en dat de geringe betrokkenheid van werknemers als één van de belangrijkste knelpunten door de informanten is genoemd. Het lijkt in dit verband noodzakelijk werknemers een actievere rol te geven in het ontwikkelen, plannen, uitvoeren en evalueren van gezondheidsbevorderende activiteiten.

Hoewel het verheugend is te constateren dat de bedrijven die zich bezighouden met gezondheidsbevorderende activiteiten zich in het algemeen positief uitlaten over de opbrengsten van deze activiteiten, is opgemerkt dat de gemelde opbrengsten vooral gebaseerd moeten zijn op vermoedens. In verband hiermee zal bij toekomstige activiteiten meer aandacht besteed moeten worden aan een grondige kosten-baten analyse. Een interessant aspect hierbij is dat waar bedrijven activiteiten ontwikkelen (mede) met het oog op een verhoging van de produktiviteit (of prestaties) zich in het algemeen de meeste activiteiten voor doen!

Vanuit de gedachte dat multi-nationale ondernemingen een voorhoede rol vervullen op het gebied van gezondheidsbevorderende activiteiten is tenslotte bekeken of er voorbeelden zijn van 'good practice'. In dit verband kunnen de volgende vier aspecten genoemd worden:

1. De aanwezigheid van een goede organisatiestructuur. Om gezondheidsbevorderende activiteiten op een succesvolle wijze te laten verlopen, lijkt het van groot belang een structuur in het leven te roepen waarin naast staffunctionarissen (zoals PZ-functionaris, bedrijfsarts, etc.) ook het management en de werknemers(-vertegenwoordigers) betrokken zijn bij de invulling van het beleid en de planning van de activiteiten.
2. Het uitvoeren van een behoeftenonderzoek onder werknemers. Wanneer gezondheidsbevorderende activiteiten voorbijgaan aan de behoeften en wensen van de werknemers, zal de betrokkenheid bij de activiteiten doorgaans gering zijn. Het (regelmatig) peilen van de belevingen en wensen van werknemers lijkt in dit verband relevant.
3. Het formuleren van kwantitatieve doelstellingen. Teneinde een grondige kosten-baten analyse dan wel een effectiviteitsstudie te kunnen uitvoeren is het van belang de doelstellingen die met de activiteiten worden nagestreefd kwantitatief vast te leggen. Alleen dan kan achteraf worden beoordeeld in hoeverre de beoogde doelstellingen zijn gerealiseerd.
4. De aanwezigheid van een (inter)-nationaal netwerk. Een netwerk van deskundigen (artsen, veiligheidskundigen, voorlichters etc) lijkt van belang voor het actueel houden van kennis en expertise op een bepaald terrein (gezondheid(sbevordering), veiligheid etc.) alsmede voor de verdere verspreiding van deze kennis en expertise.

Als belangrijkste aanbevelingen kunnen op basis van het onderzoek worden genoemd:

- Als werkgevers zich (meer) bezig willen houden met gezondheidsbevorderende activiteiten op het werk verdient het aanbeveling deze activiteiten op een gestructureerde en planmatig wijze te ontwikkelen.
- In het algemeen lijkt het gewenst dat de werknemers in de bedrijven waar gezondheidsbevorderende activiteiten plaats vinden pleiten voor een actievere rol in het gehele proces (bijvoorbeeld via de ondernemingsraad).
- De overheid zou bij de verdere ontwikkeling van gezondheidsbevorderende activiteiten zowel een rol kunnen spelen als initiator, als voorlichter en als (mede)financier.

- De functionarissen die in bedrijven betrokken zijn bij het opzetten en uitvoeren van deze activiteiten (zoals personeelsfunctionarissen, bedrijfsartsen, bedrijfsmaatschappelijk werkers, gvo-functionarissen, organisatie-adviseurs en andere arbo-professionals) zouden een belangrijke rol kunnen vervullen bij het vergroten van de betrokkenheid van werknemers(-vertegenwoordigers) en het management bij de activiteiten.
- In de opleidingen op het gebied van de Arbo-zorg zou meer aandacht moeten worden besteed aan de wijze waarop gezondheidsbevorderende activiteiten in bedrijven kunnen worden ontwikkeld en de rol die de betreffende beroepsgroepen hierbij kunnen vervullen.
- Onderzoeksinstituten zouden zich onder meer bezig moeten houden met het ontwikkelen van nieuwe instrumenten en het vergroten van de benodigde kennis en deskundigheid.

Reprografie NIPG-TNO
Projectnummer: 5168